

Orgaan van de „Vereniging Vrienden van de Zaanse Schans”

Administratie: Zonnewijzerspad 8, Zaanse Schans

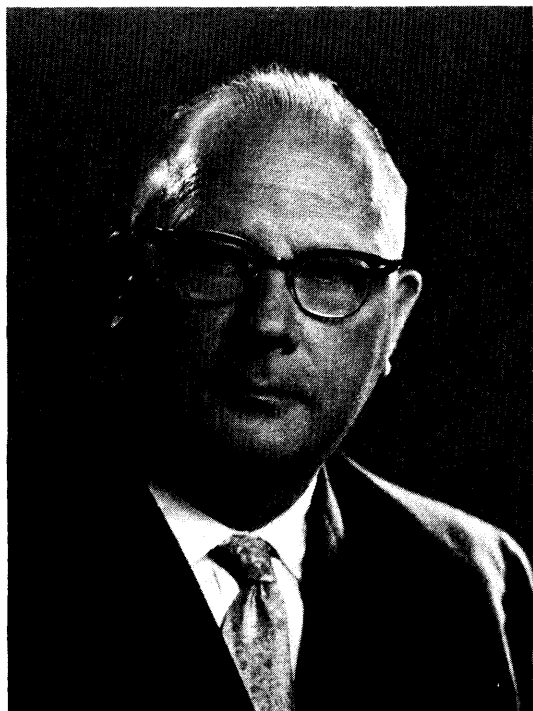
Redactie: Parkstraat 44, Zaandam

Verschijnt 3-maandelijks

DECEMBER 1975 No 56

In memoriam

D. Metselaar

Weer heeft ons een verlies getroffen van iemand die nauw en wel zeer nauw betrokken was bij de opbouw van de Zaanse Schans. Op 19 september ontviel ons de heer D. Metselaar, voorzitter van de Stichting „De Zaanse Schans”.

In 1956 tot het wethouderschap geroepen, nam hij al gauw de functie van voorzitter over van de heer M. Plooyer. Met grote voortvarendheid nam hij de leiding. Hoewel daarvan niet veel naar buiten bleek, was er intern veel beraad: keuze van huizen, geschikt maken van het bouwterrein, overeenkomsten met: gemeente, polder en „monumentenzorg”. Maar na 1964 tot 1968 kwam onder zijn leiding — zonder tekort te doen aan andere werkers — een groot deel van de eigenlijke bouw tot stand. Van 1964 - 1968 namelijk 17 panden. Ook later ging de bouw zij het in gematigder tempo, regelmatig door. Maar niet alleen deze kant van het werk had zijn aandacht, ook de financiële zijde, vormde het voorwerp van zijn noeste ijver, getuige zijn bezoeken aan grote ondernemingen; want het werd een miljoenzaak. Doordat onze vereniging in het stichtingsbestuur vertegenwoordigd was, bestond er een gezonde wisselwerking en sloegen wij zijn strevingen van nabij gade.

Trouwens, levendig herinneren wij ons onze jaarvergadering van november 1971 waar hij sprak over de recreatieve mogelijkheden in onze omgeving en Haaldersbroek (dat vooral), Wormerbad, Hemmes en Jagersbos noemde. Metselaar was iemand die vergezichten zag, daarin misschien wel eens overdreef, maar wat tot gevolg had een verbazingwekkende gang in alles wat hij ondernam.

In zijn privé leven zijn de droefheden hem niet bespaard. Onder alles bleef hij een aansprekbare, menselijke persoonlijkheid

Op onze jaarvergadering hebben wij hem en zijn vele werk herdacht.

Jaarverslag 1974 - 1975

In dit verslag dient melding gemaakt te worden van het overlijden van de heer D. Metselaar, voorzitter van het bestuur van de Stichting De Zaanse Schans, enthousiast en actief bejiveraar voor de verwerkelijking en vervolmaking van de Zaanse Schans. Ook ontviel ons de heer D. de Boer, oud-penningmeester van de Vereniging De Vrienden van de Zaanse Schans, die van 1963-1973 deel uitmaakte van het bestuur van de vereniging.

Op de in augustus van dit jaar gehouden Oud-Zaanse Jaarmarkt is de vereniging niet met een stand aanwezig geweest. Vooral door organisatorische problemen werd door het bestuur van deelname afgezien.

De op 11 januari georganiseerde tegelverkoop is een succes geworden. Verheugend was het dat daardoor een bedrag van f 2400,— in de verenigingskas vloeide. Eveneens verheugend was het dat vele leden, op verzoek van het bestuur, vrijwillig hun minimumbijdrage van f 10,— tot f 15,— of zelfs meer hebben verhoogd. De meerdere inkomsten, die op deze wijze verkregen zijn, hebben het bestuur doen besluiten dit jaar aan de Stichting een bedrag groot f 14.000,— te doen toekomen.

Om het ledental te verhogen zijn er 3 acties op touw gezet:

1. De beroepsfotografen, vooral zij die op de Schans trouwreportages maken, zijn benaderd. Het resultaat is nog niet overweldigend: 4 nieuwe leden.
2. De industriëlen en instanties die één maal of gedurende 10 tot 15 jaar aan de Stichting een som gelds hebben gegeven en nu met hun bijdragen gestopt zijn, hebben een verzoek om lid te worden ontvangen. Tot op heden hebben er zich 10 nieuwe leden gemeld.
3. alle gemeenteraadsleden van Zaanstad hebben, voor zover zij nog geen lid waren, een schrijven gekregen. De reacties daarop moeten nog binnenkomen.

Het bestuur hoopt dat ook U, die van dit verslag nota neemt, zich actief wilt betonen bij het werven van nieuwe leden.

Bij de verzending van het verenigingsblad Anno blijken iedere keer weer diverse exemplaren onbestelbaar te zijn, omdat de geadresseerden inmiddels verhuisd zijn en verzuimd hebben het secretariaat daarvan mededeling te doen.

Het kost steeds weer moeite en geld om de juiste adressen te achterhalen. Daarom aan U het verzoek: **STUUR EEN ADRESWIJZIGING.**

Verslag jaarvergadering gehouden op 27 oktober 1975

Na de gebruikelijke welkomstwoorden (gericht tot een 40-tal leden, waaronder zelfs uit Arnhem en Zwolle) memoreerde de voorzitter, dat deze dag ook de hoogtijdag was in het Monumentenjaar n.l. de opening door H.M. de Koningin van het Historisch Museum in Amsterdam.

De voorzitter memoreerde het overlijden van de heren D. de Boer en D. Metselaar. Hij las voor het artikel in het eerste nummer van Anno 1961, dat van de hand van de heer Metselaar was en zette de betekenis van de heer Metselaar voor de Stichting uiteen.

De notulen van de vorige jaarvergadering werden zonder meer goedgekeurd. N.a.v. het jaarverslag 74-75 sprak één der aanwezige dames haar verwondering erover uit, hoe het mogelijk was dat er in dit jaar door slechts duizend leden f 14.000,— bijeengebracht kon worden, als afdracht aan de Stichting.

De heer Buys was de mening toegedaan, dat de bijdrage van de Vrienden een druppel is op de gloeiende plaat. De voorzitter zette echter uiteen, dat die afdracht toch van essentieel belang is voor de Stichting. Hij achtte zelfs de morele waarde van deze bijdrage hoger dan de geldelijke.* Nadat de heren Wilson en Luttikhuisen verslag hadden uitgebracht over het door de penningmeester gevoerde kasbeheer, volgde de herverkiezing van de heer Wilson en werd de heer Poppe benoemd tot nieuw kascommissielid. In het bestuur van de vereniging werden de heren Kaal en De Hoog herkozen.

De belangstellenden, die er zich voor aangemeld hadden, zullen op zaterdagochtend 21/11 a.s., verdeeld over twee groepjes, het huis „De Cardinalen” gaan bezichtigen.

Voor de rondvraag was redelijke animo:

De heer Buys vroeg naar de verandering in de exploitatie van de Walvis, waardoor de gewone bezoekers niet meer in de Walvis terecht kunnen voor het gebruiken van een eenvoudig kopje koffie. Het nieuw te bouwen restaurant zal deze gasten onderdak verschaffen.

De heer Lesener wilde graag een kleine collectie van modellen van specifiek Zaanse Zilverwerk op de Schans exposeren. Hij ondervond zijns inziens te weinig medewerking bij het verkrijgen van tentoonstellingsruimte. Hij vroeg om steun van de Vrienden. Het bestuur kon hem echter die steun in de door hem gewenste vorm niet in het vooruitzicht stellen.

Mevrouw Kaal klaagde haar nood over het grote-noodprobleem van vele bezoekers. Realisering van een openbaar toilet zou voor velen een uitkomst zijn. Het wachten is nu op de bouw van het tweede restaurant, want daarin zullen toiletten gemaakt worden. Na de zeer geanimeerde vergadering was het verdere verloop van de avond in handen van de heren Gruys en Bakker (geassisteerd door Mevrouw Gruys). Zij voerden ons met hun diavoorstelling door de Zaanstreek van weleer. Via de oostzijde van de Zaan leidde onze weg door Koog, Zaanwijk, Wormerveer en Westzaan, om uiteindelijk op ons startpunt, de Schans, weer uit te komen. Na beëindiging van deze boeiende rondgang moesten we ons weer met grote spijt realiseren, dat er in de loop van de jaren onnoemelijk veel onvervangbaars van ons Zaanse dorpseigen verloren was gegaan.

*) van de oprichting af is bijdrage totaal f 149.907,—.

Financieel overzicht 1974-1975 van de Vereniging

Saldo 1-10-'74	f 14.476,90	Kosten verzending Anno	f 496,53
Contributie leden	f 15.724,50	Drukkosten Anno	f 3.182,40
Verkoop mappen etc.	f 468,60	Onkosten Boerejonker	f 179,09
Verkoop tegels	f 3.570,27	Enveloppen etc.	f 803,29
Rente	f 5,30	Kosten secr./penn.	f 112,68
		Naar Stichting „Zaanse Schans”	f 12.500,—
		Saldo 1-10-'75	f 16.971,58
	f 34.245,57		f 34.245,57

De Kalverpolder en Haaldersbroek IV

Over de visrecht-verpachting
En nog iets over de sluisjes.

Ongeveer 1875 was het visrecht enkele jaren in handen van Gerrit Gerritsz Plukker. Bij een inschrijving op 20 aug. 1864 kreeg hij dit recht toegewezen en wel van 2 februari 1865 tot 1 februari 1873 voor f 20,— per jaar. Of er toen enige strubbeling is geweest, kon ik niet nagaan, maar daarna krijgt Gerrit Plukker wel weer het visrecht, maar het gaat dan in op 14 februari 1874 en zal dan eindigen op 31 december 1883.

De vorige periode heeft waarschijnlijk geen grote winst opgeleverd voor Plukker want voor de op 14 februari 1874 ingaande periode krijgt hij het recht van vissen in de Kalverpolder voor f 14,50 per jaar. Niemand had toen bepaald voor een hoger bedrag ingeschreven. Maar wanneer op 19 februari 1884 weer een verpachting voor 10 jaar plaats heeft, zit Plukker eraan: Visbedrijf Jan Dil van Zaandam, gaat dan boven de andere gegadigden uit, door in te schrijven voor f 66,— per jaar, hetwelk natuurlijk door het polderbestuur wordt aanvaard.

Voordat echter de termijn van 10 jaar is verlopen, wil Dil reeds weten of hij ook erop mag rekenen weer pachter te kunnen zijn voor de volgende jaren. Hij vraagt dit met het oog op het uitzetten van jonge vis en aal, waarvan men dan eerst in de volgende pachtijd de vruchten zou kunnen plukken. Hierop is door het polderbestuur waarschijnlijk niet gunstig gereageerd. Het blijkt dan ook, dat in 1895 Eldert Beets de pachter van het viswater is geworden en wel voor f 64,— per jaar en ook weer voor 10 jaar. Toch gaat ook deze hetzelfde doen als daarvoor Dil had gedaan.

Op 28 mei 1902 schrijft Beets een brief aan het polderbestuur, waaruit blijkt, dat hij reeds eerder het verzoek had gedaan om na 1905 verlenging van het visrecht voor 10 jaar te mogen verkrijgen. Er blijkt uit deze brief, dat het polderbestuur op dit verzoek afwijzend had beslist. Opnieuw doet hij dan weer een beroep op het polderbestuur om hem toch die verlenging van het visrecht te geven. Als zij hem dat niet zouden willen geven, zou hij verplicht zijn, zoveel mogelijk vis te vangen in de laatste drie jaar gedurende welke hij het visrecht nog bezit. Hierdoor zou een treurige toestand ontstaan van de visstand, zoals hij die in 1895 had aangetroffen en die door zijn toedoen, in de zeven jaar dat hij hier nu vist, zoveel is verbeterd.

Omdat hij van buitenom gehoord heeft, dat enkele heren van het polderbestuur van mening zijn, dat het visrecht wel meer geld kan opbrengen, doet hij dan nu het verzoek om na 1905, hem voor 10 jaar weer het visrecht te geven voor de prijs van f 100,— per jaar. Bij een besluit van de vergadering van stemgerechtigde ingelanden van den Hal-

broek of Kalverpolder, van den 14en juni negentien honderd en twee, werd besloten:

...den loopenden pachttermijn met zeven jaren te verlengen tegen betaling van f 100,— per jaar ... dat de mede ondertekenden Willem van Ederen, landman, wonende te Zaandam en Gerhard Anne Tjeenk Willink, Notaris, wonende te Wormerveer, als Dijkgraaf en Secretaris-Penningmeester, handelende ter uitvoering van het voormelde besluit, van den 14en Juni 1902 verklaren deze verlenging te erkennen en daarin toe te stemmen, echter onder de navolgende bepalingen:

- I De voorwaarden gemaakt in voormeld proces-verbaal zullen van toepassing blijven.
- II De verlengde pachttermijn is zeven jaar, loopende van den eersten Januari negentien honderd vijf tot ultimo December negentien honderd elf, zullende alsdan eindigen zonder enige opzegging, hoe ook genaamd; bij het verstrijken van den termijn, is de pacht onherroepelijk beëindigd.
- III De pachtsom bedraagt f 100,— per jaar, ingaande 1 Januari 1905 te betalen jaarlijks, voor of op 1 Augustus voor de eerste maal in 1905.
- IV De medeondergetekenden, te Gerrit Plukker, landman Zaandam, 2de Jan Filmer, landman Zaandam, verklaren onder afstanddoening van het recht van schuldsplitsing of eerder uitwinning zich hoofdelijk te stellen als borgen ten behoeve van den Halerbroek of Kalverpolder, onder verplichting, op eerste aanzegging van het Bestuur, de verbintenis van den pachter Eldert Beets, na te komen.

Secretaris G. A. Tjeenk Willink
Dijkgraaf Willem van Ederen

Daarna zien wij als pachter van het visrecht Willem Koel, dan: Aard Schaap en na diens dood een combinatie van mensen, voor wie het vissen een hobby is.

De sloten en vaarten

Als wij een kaart van de Kalverpolder bezien, blijkt dat er, Zoals ook in de Oost- en Westzaanderpolder veel waterwegen zijn: de z.g. sloten en vaarten. Ook blijkt er in de richting van de sloten een systeem te bestaan, waardoor wij tot de ontdekking komen, dat zij inderdaad moeten zijn gegraven. De sloten van de landen aan de kant van de Zaan gelegen, lopen meest alle, richting Oost-West. De oostelijke koppen van die landen vormen vrijwel een rechte lijn, die dan begrensd wordt door de Zwarte Kalfssloot, die ongeveer richting Zuid-Noord door de polder loopt.

De meer oostelijke sloten van de polder hebben in hoofdzaak de richting Zuid-Noord en eindigen aan de noordkant bij de dijk van de Enge Wormer en aan de zuidkant bij de Braakdijk. Het eigenaardige is, dat nu haaks op deze laatstgenoemde sloten enkele vrij brede wateren zich bevinden, die waarschijnlijk niet gegraven zijn. De grootste daarvan zijn bijvoorbeeld de Nieuwvaart, De Grote Dors, de Kleine of Hartse Dors en de Wijde Wormer Dors.

Zij doen zich echt wel voor als veengeulen, die in het oude veenlandschap reeds hebben bestaan en dus op een natuurlijke wijze hun oorsprong hebben gekregen.

Waarom zijn nu al die **sloten** gegraven. Zeer waarschijnlijk wel doordat, toen zich hier de eerste bewoners vestigden, zij onder elkander het land hebben verkaveld en als afgrenzing van hun kavel de sloten hebben gegraven. Zij hebben toen zeker de veengrond genomen om deze als brandstof voor hun stookplaatsen te gebruiken.

De sluisjes

Nog even iets over de sluisen. Over de sluis aan de westkant van de polder, tegenover Zaandijk, kon ik verder geen enkel gegeven ontdekken. Wat het schutten door dit sluisje betreft, vermoed ik, dat dit door de mensen — die door de sluis moesten met hun schuitjes — zelf is gedaan. Waarbij zij misschien de sleutels voor het openen der klinketten in de sluisdeuren, bij één der dichtst bijzijnde molens hebben kunnen halen.

Ook van het sluisje in de Kalverringdijk, tegenover het Doodsluisje is weinig bekend. Anders ligt het met het nog bestaande sluisje vóór in de Braakdijk. Wij weten wanneer dit sluisje is gebouwd, wie het heeft gebouwd en de grootte ervan. In 1880 blijkt deze sluis in een toestand te verkeren die gedeeltelijke vernieuwing noodzakelijk maakt. Er wordt een verbaal van aanbesteding gemaakt en op 26 februari 1880 is de dag van de inschrijving. Het werk wordt dan gegund aan de aannemer Hendrik de Groot te Knollendam voor de som van f 1862,—.

Waarschijnlijk is toen tijdens deze reparatie, de herinneringssteen van de bouw dezer sluis, zoek geraakt.

Voor deze sluis waren, waarschijnlijk wel van het begin af, wachters aangesteld. Zij waren echter niet in dienstbetrekking van de polder, maar hadden recht van beschutting van de sluis gekocht, voor een zeker bedrag. Het polderbestuur echter stelde de prijs vast van de schutgelden. Wij

staat echter verbaasd, over de bedragen, die de sluiswachter voor zijn arbeid mocht vragen. Het was dan ook meestal de vrouw van de sluiswachter die de schutting verrichtte, om op die wijze iets bij te verdienen voor het gezin.

Uit een lijst van acten van 1867-1884 zien wij de vastgestelde prijzen:

Voor een roeischuitje: één en een halve cent

Voor plat- of werkschuit: twee en een halve cent

Voor een turfschuit: tien cent.

Voor en na zons op- en ondergang mag het dubbele gerekend worden. Voor het lichten van de brug over de sluis is geen vastgestelde prijs, misschien was dat er wel bij inbegrepen.

Om het schutrecht te verkrijgen werden echter geen hoge prijzen betaald. Op 7 juni 1867 krijgt Alida Sombroek de weduwe van Wessel v. d. Lee, het recht van beschutten, voor de tijd van twee jaar en 8 maanden, voor de prijs van f 5,— per jaar. Zij is dan tevens brugwachster. Waarschijnlijk is dat een bijverdiensje. Over prijzen wordt dan niets gezegd. Deze vrouw woont in de kleine woning, die direct ten westen van het sluisje stond. Zij en haar man waren ongeveer in 1853 in deze woning gekomen. Op 19 april 1866 kwam haar man te sterven en stond zij dus alleen voor het werk van sluis en brug.

Op 23 februari 1871 krijgt Jacob Jacobsz Kruijver het recht van beschutten. De prijzen, die hij mag berekenen zijn nog hetzelfde gebleven, maar hij hoeft f 1,— minder te betalen n.l. f 4,— per jaar. 14 februari 1874 is Pieter Klitsie de sluiswachter geworden. De schutprijzen zijn nog als voorheen, maar hij betaalt nu f 2,— per jaar voor het schutrecht. Op 16 februari 1876 is het Christiaan Pelk, die het recht tot beschutting kreeg. Ook hij betaalde voor zijn recht f 2,— per jaar, terwijl de schutprijs ook toen nog hetzelfde was. Pelk bleef dit schutwerk en het opendraaien van de brug doen, totdat hij niet meer kon en toen werd bijgestaan door anderen.

Na het overlijden van Pelk in 1929 zorgde Willem Koel meestal voor de sluis, of men kon bij hém de sleutels halen. Tegenwoordig wordt deze zaak behandeld door schoenmaker Hendrik Spillekom. Er is echter nu geen sluis meer, wel een brug. De nu bestaande brug is eigendom van de gemeente Zaandam en is in 1928 gebouwd. Er wordt in deze tijd weinig gebruik van gemaakt.

Kl. Hollebeek

Nieuwe leden

Asmeta B.V., Assendelft

De heer A. Scholte, Castricum

B.V. Textielabriek KS, Krommenie

Drukkerij Meijer Wormerveer B.V., Wormerveer

Bolding Verpakkingen B.V., Zaandam

De heer C. E. Fabel, Zaandam

De heer D. A. Flentrop, Zaandam

Eurometaal N.V., Zaandam

Exter Aroma B.V., Zaandam

Hilko Zeepfabriek B.V., Zaandam

Mej. D. de Jong, Zaandam

Mevr. W. Kruijver, Zaandam

Aannemingsbedrijf F. W. Onrust B.V., Zaandam

Scheepvaartkantoor J. Tavenier B.V., Zaandam

De heer W. D. van der Tuin, Zaandam

Lid voor het leven:

Baggermij. Bos & Kalis B.V., Papendrecht

Jeugdleden

Het bestuur heeft besloten de mogelijkheid te openen voor jonge mensen beneden de 18 jaar om jeugdlid te worden, waarbij zij natuurlijk ook het orgaan zullen ontvangen.

Aanmeldingen gaarne bij de secretaris.

Vereniging „Vrienden van de Zaanse Schans”

Goedgekeurd bij K.B. van 16 augustus 1967

Secr.: R. de Hoog, Zonnewijzerspad 8, Zaandam

Penningmeester: J. Benjamin, T. Slagterstraat 1, Westzaan

Postgiro 742899 ten name van:

Penningm. Ver. Vrienden v. d. Zaanse Schans, Westzaan.

